

političke i društvene stvarnosti u Europi u vremenu u kojemu se održavao. U posljednjem dijelu autor analizira rasprave o teoretsko-metodološkim postavkama nacionalnih statistika, u kojima je statistička veza između nacionalnosti i jezika predstavljala ključni problem, a njegovo shvaćanje ovisilo je o političkom kontekstu svake pojedine zemlje.

U posljednjem radu ovog broja *Utjecaj lista Pravo (1895-1896) na jačanje hrvatske nacionalne ideologije u Dubrovniku krajem 19. stoljeća* (221-255) autora Barbare Đurasović i Jadrana Jeića analizira se sadržaj i uređivačka politika dubrovačkog pravaškog glasila s kraja 19. stoljeća. List *Pravo* pokrenuo je mladi pravaš Đuro Rašica 1895., a izašao je u osam brojeva. Na njegovim stranicama iščitava se situacija u dubrovačkoj Stranci prava. Kao što je to bila i situacija s pravašima u Banskoj Hrvatskoj, tako je i u među pripadnicima dubrovačke Stranke prava krajem 19. stoljeća došlo do raskola. Njezine pristaše okupljene oko *Prava* držale su se čiste nacionalne ideologije, slijedeći izvornu politiku Ante Starčevića i ujedinjenja svih hrvatskih zemalja, dok je druga struja, okupljena oko Supilove *Crvene Hrvatske* zagovarala suradnju s pristašama Narodne stranke i dubrovačkim srbokatolicima, okupljenih oko lista *Dubrovnik*. Autori su utvrdili i točnu lokaciju ovog lista (Državni arhiv u Zadru), koji se do sada u historiografiji spominje tek u dva rada.

Slijedi rubrika *In memoriam* u kojoj je objavljen nekrolog akademiku Nenadu Vekariću (1955. – 2018.), dugogodišnjem uredniku *Anala*, te upravitelju i voditelju Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku, iz pera Nelle Lonze (257-260). U nastavku je objavljena i *Bibliografija Nenada Vekarića* (261-279), autorice Ivane Lazarević.

Broj zaključuje rubrika u kojoj je objavljeno deset prikaza i recenzija recentnih historiografskih izdanja (281-327).

Tihana Luetić

***Povijesni prilozi*, god. 37, br. 54 (334 str.) – br. 55 (392 str.), Zagreb 2018.**

Godine 2018. Hrvatski institut za povijest izdao je dva broja časopisa *Povijesni prilozi*. U prvom dijelu 54. broja objavljeno je šest izvornih znanstvenih radova, a potom slijede radovi u okviru tematskog bloka o Mariji Tereziji i njezinu vremenu. Kao i u ranijim godištim, na kraju broja objavljeni su prikazi i recenzije recentnih historiografskih izdanja te održanih znanstvenih skupova. Broj zaključuje rubrika *In memoriam*.

Prvi rad u 54. broju *Povijesnih priloga* pod nazivom *Tamno more u spisu De administrando imperio: Baltičko ili Crno?* (7-38) autora Milenka Lončara i Teute Serreqi Jurić bave se identifikacijom Tamnoga mora u poznatom spisu Konstantina Porfirogeneta. Na temelju objavljenih izvora i niza naslova relevantne literature autori raspravljaju o dosadašnjim pretpostavkama o ovoj problematici, s time da u identifikaciji Tamnoga mora stavljaju naglasak na element udaljenosti Bijele Hrvatske od Crnog, odnosno Baltičkog mora. U zaključku iznose pretpostavku kako mjera od trideset dana hoda više odgovara Baltičkome nego Crnome moru.

Petra Vručina u radu *Uvreda i fama publica u kasnosrednjovjekovnim istočnojadranskim komunama* (39-63), na temelju objavljene i neobjavljene arhivske građe (sudskih kaznenih spisa gradova Zadra, Trogira i Dubrovnika) bavi se značenjem uvreda u istočnojadranskim komunama na više razina. U tom smislu rad je, nakon uvodnog dijela, podijeljen na nekoliko cje-

lina: "Pojedinač – društvo – uvreda: značaj", "Uvreda i ženska čast", "Uvreda i muška čast", "Uvreda kao iskaz (ne)jednakosti i mikrofizika moći" te "Uvreda: nesvjesno izražavanje emocija ili strategije pojedinaca?". Autorica zaključuje kako uvrede odražavaju percepciju muško-ženske uloge u kasnosrednjovjekovnom društvu istočnojadranskih komuna, ali reflektiraju i odnose između različitih društvenih skupina.

U radu *Plitvički Krčingrad i Babonici – prilog kontekstualizaciji vremena gradnje* (65-98) autori Hrvoje Kekez, Tajana Pleše i Petar Sekulić nastoje odgovoriti na pitanje vlasništva nad starim gradom Krčingradom, lokalitetom s prostora Nacionalnog parka Plitvička jezera. Prošlost Krčingrada usljed nedostatka pisanih povijesnih izvora slabo je istražena, a u ovom radu autori su, na temelju arheoloških istraživanja, njihovom interdisciplinarnom interpretacijom, na temelju objavljenih izvora i relevantne literature, nastojali rasvijetliti njegovo značenje i vlasništvo nad njime u kontekstu odnosa samog Krčingrada, Drežničke županije i knezova Babonici, te njegovo značenje obzirom na geostratešku važnost plitvičkog prometnog pravca.

Krešimir Kužić u radu *Hodočasnici palmieri iz Poljske i Litve u hrvatskim primorskim krajevima (1400. – 1600.) uz osvrt na Latvije i Estonce* (101-135) analizira hodočasnike iz tih zemalja koji su na putu prema Svetoj zemlji prolazili hrvatskim krajevima. Naglasak je stavljen na hodočasnike iz Poljske i Litve, dok se na kraju donosi kraći osvrt i na one s područja Latvije i Estonije. Promatrajući ovo hodočašće kao univerzalni europski kršćanski fenomen, autor je analizirao društveno porijeklo hodočasnika, motive putovanja, iskustvo i doživljanje tijekom hodočašća prema Jeruzalemu. U zaključku autor iznosi percepciju hodočasnika iz spomenutih krajeva o hrvatskim gradovima i krajevima: doživljavali su ih kao dio zajedničke kršćanske ekumene, ali ističe i zanimljivost kako nije postojala svijest o zajedničkim vezama u prošlosti između njihovih naroda i hrvatskih krajeva, niti su imali spoznaje o nekim događajima u hrvatskim krajevima, koje su primjerice imali njemački hodočasnici.

U radu *Riscatto degli Schiavi – uloga nadbiskupa Vicka Zmajevića u otkupu kršćanskoga roblja nakon Drugoga morejskog rata* (1714. – 1718.) (137-180) autora Zdenka Dundovića analizira se uloga nadbiskupa Zmajevića u vremenu kada je veliki broj kršćana pao u Osmansko ropstvo. Uz osvrt na povijesni razvoj otkupa robova, autor prikazuje sustav otkupa kršćanskih robova u 18. stoljeću, što je inače spadalo pod državnu nadležnost, ali je i Crkva pa tako i neki njezini pripadnici imala u tome svoju ulogu. Autor je prikazao ulogu nadbiskupa Zmajevića u prikupljanju otkupnine na području Zadra za oslobađanje kršćanskih robova, poteškoće s kojima se susretao, načine pomoću kojih je pomagao fizičko i duhovno oslobađanje robova, problem prisilne religijske konverzije i druge poteškoće. Prema sačuvanim izvješćima, zaključio je da se u Zadru, u odnosu na ostatak Mletačke Dalmacije, prikupljalo najviše novca za plaćanje otkupnine, što se uz mjere i zalaganje mletačke vlasti za oslobađanje svojih zarobljenih podanika, može pripisati dijelom i zaslugama nadbiskupa Zmajevića.

Lovorka Čoralić na temelju građe iz Državnog arhiva u Veneciji i Državnog arhiva u Zadru u radu *Albanski vojnici u mletačkim prekojadranskim kopnenim postrojbama (18. stoljeće)* (183-213) bavi se albanskim vojnicima u mletačkim postrojbama *Fanti oltramarini* i *Croati a cavallo*. Autorica analizira pripadnike mletačkih kopnenih postrojbi, porijeklom s područja Albanije, a koja je nakon mletačko-osmanskih ratova bila trajno izgubljena za Veneciju. Ipak, njezini su zavičajnici, bivši pripadnici formacija *Soldati Albanesi* i *Cappelletti* tijekom 18. stoljeća bili uklopljeni u sastav drugih mletačkih kopnenih snaga. Analize se fokusiraju na određivanje njihova vremenskog djelovanja, uže zavičajno porijeklo, fizičke karakteristike, raspodjelu po vojnim jedinicama, mjesto stacioniranja i zapovjednike postrojbi. Na kraju rada kao prilog

donosi se poimenični popis albanskih vojnika zabilježenih u mletačkim pješačkim i konjaničkim postrojbama tijekom 18. stoljeća, te sastav vojnoga ljudstva osobne satnije pješačkoga pukovnika Nikole Progina iz 1783.

Slijedi uvodnik u tematski blok radova o Mariji Tereziji i njezinu vremenu koji su prezentirani na međunarodnoj konferenciji održanoj u travnju 2017. godine na Hrvatskom institutu za povijest, urednika bloka Vedrana Klaužera (217-218).

Prvi u nizu je rad Ivane Jukić pod naslovom *Why Was the Habsburg Princess Granted the Right to Rule the Kingdom of Croatia in 1712?* (219-237). Autorica donosi novu interpretaciju Hrvatske pragmatičke sankcije iz 1712. godine, točnije članka 7 odluke Hrvatskog sabora, stavljajući naglasak na trenutak donošenja takve odluke, 1712. godinu. Temeljem neobjavljene građe iz Nadbiskupskog arhiva u Zagrebu, Nacionalne i sveučilišne knjižnice te ranije objavljenih izvora i relevantne literature, autorica pojašnjava i interpretira složene društvene i političke prilike u zemlji, pojedinačne interese unutar Habsburške dinastije i hrvatskog plemstva kao kontekst usvajanja Hrvatske pragmatičke sankcije.

Slijedi rad Ivane Horbec *Lessons in 'Good Policy' for the King's Servants: Political and Cameral Studies in Croatia (1769-1776)* (239-257) koji analizira segment opsežnih reformi marijoterezijanskog razdoblja, s fokusom na uspostavu političkih i kameralnih studija u Varaždinu 1769. Autorica je obradila pitanje osnutka ovog prvog profesionalnog studija za javne službenike u hrvatskim zemljama, po inicijativi Marije Terezije, pojasnila je koncepciju samog studija kao dio reformskih zahvata obrazovnog sistema kontroliranog od strane države, način školovanja i studentsku sliku, usporedbu sa drugim sličnim programima u Monarhiji, te je u konačnici dala kritički osvrt na njegovo funkcioniranje u Hrvatskoj gdje je trebao predstavljati temeljnu obrazovnu ustanovu lokalnog plemstva.

U radu *In her Majesty's Service: Newspaper Reports on the Lycanian Grenzer during the War of the Austrian Succession (1740-1748)* (259-290) Juraj Balić bavi se prikazom ličkih krajišnika u suvremenim britanskim i austrijskim novinama. Autor je na temelju sedam britanskih novinskih publikacija iz sredine 18. stoljeća i jednih austrijskih iz istog razdoblja, te drugih objavljenih izvora i literature analizirao ulogu i uspjeh krajišnika s područja Like tijekom Rata za austrijsko nasljeđe, te njihovu percepciju posebice u britanskoj javnosti, njihovu pojavnost i način borbe, neuobičajenu za onodobni način ratovanja.

Rumunjski povjesničar Vlad Popovici u radu *Establishment of the Austrian Military Border in Transylvania and Its Short- and Medium-term Effects* (291-306) bavi se formiranjem transilvanske vojne krajine i utjecaja njezine vojne, gospodarske i religijske dimenzije na transilvansko društvo u cjelini, sintetizirajući dosadašnje dosege relevantne njemačke, austrijske i rumunjske historiografije. Autor prikazuje i poteškoće i pojavu otpora oko njezine uspostave, ali i njezine pozitivne utjecaje, kako za lokalno stanovništvo tako i za carstvo.

Slijedi prikaz sedam recentnih historiografskih izdanja te jednog znanstvenog skupa (311-329). Na kraju broja, u rubrici *In memoriam* (333-334) objavljen je nekrolog posvećen preminulom povjesničaru dr. Ivici Golecu (1943. – 2017.) iz pera Milana Vrbanusa.

Drugi broj istog godišta *Povijesnih priloga* donosi šest znanstvenih radova različite tematike i razdoblja, nastavak tematskog broja o Mariji Tereziji, prikaze knjiga i skupova, te rubriku *In memoriam*.

Prvi rad 55. broja *Povijesnih priloga* je rad Zrinke Nikolić Jakus pod naslovom *Vrijeme rata, kuge, zatočeništva. Zadarske plemićke obitelji i posljedice mletačke opsade 1345./1346. i Crne smrti* (9-35). Sudske parnice, oporuke, mletački izvori i dr. spisi baza su na temelju kojih au-

torica nastoji utvrditi demografske gubitke zadarskog plemstva kao posljedicu Crne smrti i mletačke opsade grada sredinom 14. stoljeća. Analiziravši stanje devet zadarskih plemićkih obitelji, autorica je kao prilog pridodala i devet genealoških dijagrama, te na kraju kao prilog tablicu s podacima o taocima koji su uzeti iz svake pojedine obitelji nakon opsade.

U radu slovenskog povjesničara Tone Ravnikara *Trade of Croatian Lands with the Cities of the Slovenian Styria* (37-55) istražuju se trgovačke veze između hrvatskih krajeva i slovenskih štajerskih područja. Ustanovivši bitne razlike između Posavlja i Podravlja, gdje je u prvom slučaju trgovina tekla između Zagreba i Italije, dok je u Podravlju smjer tekao između Mađarske i Italije, autor zaključuje kako su trgovački monopol nad trgovinom s istokom imale njemačke, a potom i talijanske trgovačke obitelji, uz tjednu prisutnost malih trgovaca s hrvatskoga prostora.

Autorice Irena Benyovsky Latin, Zrinka Pešorda Vardić i Ivana Haničar Buljan u radu *Antunini na Placi: prostorni razmještaj članova Bratovštine sv. Antuna duž dubrovačke Place u 15. stoljeću* (57-138) na temelju građe iz Državnog arhiva u Dubrovniku (testamenti, ugovori, zapisnici vijeća, itd.) te niza objavljenih izvora bave se razvojem Place, centralne poslovne zone Dubrovnika te razmještajem i mobilnošću pripadnika Bratovštine sv. Antuna. Istraživši lokacije i veličine nekretnina koje su posjedovali pripadnici ove gradske bratovštine, autorice su zaključile da se oni u tom smislu mogu smatrati elitom dubrovačkog trgovačkog sloja, ravnopravno s pripadnicima gradske vlastele.

Uzrocima pobuna na susedgradskom i donjostubičkom vlastelinstvu i pojedincima koji su u njima sudjelovali bavi se Branimir Brgles u radu *Tko se buni pod Susedgradom i Stubicom? Prilog proučavanju društvenih nemira 1565. – 1573.* (139-204). Temeljem objavljene građe, ali i niza neobjavljenih dokumenata iz Nadbiskupskog arhiva u Zagrebu, Hrvatskog državnog arhiva i Mađarskog nacionalnog arhiva, autor je koristeći kvalitativnu, kvantitativnu i dijelom prozopografsku metodu došao do zaključka kako uzroci pobuna leže u ekonomskim promjenama koji su zahvatile jugoistočni dio Srednje Europe u 16. stoljeću, te u pokušajima veleposjednika da preuzmu monopol na trgovinom vina.

Dijana Pinjuh u radu *Conversions to Islam in Bosnia and Herzegovina, and the Connections between Converts and their Christian families, from the Ottoman Conquest to the End of the Seventeenth Century* (205-229) bavi se kršćanskim prijelazima na Islam i vezama konvertita sa svojom matičnom obitelji na području Bosne i Hercegovine do kraja 17. stoljeća. Pokazala je kako vjerska konverzija u vremenu snažne islamizacije Bosne nije uvijek značila i prekid tradicija i običaja koje su konvertiti nastavljali živjeti, upravo zahvaljujući kontaktima s matičnim kršćanskim obiteljima.

U radu *Vojni bjegunci 1848./1849. godine* (231-250) Arijana Kolak Bošnjak bavi se pitanjem dezerterstva među krajišnicima i u četama Narodne straže. Autorica je analizirala uzroke ove pojave te zakonske odredbe vezane uz nju i njihovu primjenu. Utvrdila je razliku u primjeni kazni za dezerterstvo od strane bana Jelačića, nadležnog za krajišnike, nad kojima su se provodile najstrože kazne, što je u konačnici i imalo efekta u smanjenju ovog problema, dok se s druge strane s pripadnicima Narodne straže postupalo nedosljednije te je u njihovim redovima za cijelo vrijeme trajanja rata 1848./1849. ova pojava bila znatno učestalija.

Slijedi nastavak tematskog bloka, započetak u prošlom broju o Mariji Tereziji i njezinom vremenu. Prvi u nizu je rad Kristine Milković i Ivane Funde *The Militar Gränitz Rechten: An 18th-Century Legal Reform of the Military Frontier* (255-283) koji se bavi pravnim aktom poznatim pod nazivom *Militar Gränitz Rechten* ili *Vojnokrajiška prava*, iz 1754. godine. Autorice ana-

liziraju povijesni kontekst u kojemu je donešen (marijoterezijanske modernizacijske reforme i proširenje teritorija čitave Hrvatsko-slavonske vojne krajine nakon mira u Srijemskim Karlovcima), te se analiziraju svih sedam titula *Prava* i njihov modernizacijski utjecaj na društvo i svakodnevicu u Vojnoj krajini.

Danijel Vojak i Neven Kovačev autori su rada *Theresian and Josephine reform efforts in the regulation of the socioeconomic position of Roma in Croatia and Slavonia* (285-304). Autori se bave reformama Marije Terezije i Josipa II. koje su se odnosile na položaj Roma u Monarhiji, te ocjenom njihova položaja na području Hrvatske i Slavonije uslijed primjene reformi. Zaključili su kako je cilj reformi bilo društveno integriranje Roma, pri čemu im je bilo zabranjeno isticanje vlastitog identiteta, imena i jezika, bavljenje tradicionalnim zanimanjima i dr., što se podudaralo s politikama drugih europskih vladara toga vremena.

Marina Bregovac Pisk je u radu *Portraits of the Queen and Empress Maria Theresia in North-Western Croatia. An Overview* (305-321) dala pregled portreta carice Marije Terezije koji se čuvaju u muzejima sjeverozapadne Hrvatske (Zagreb, Varaždin i Trakošćan). Većinu njezinih portreta nastalih između 1741. i 1760., a koji se nalaze u spomenutim muzejskim zbirkama, pripisuje se autoru Martinu van Meytensu mlađem ili njegovoj radionici. Marija Terezija na njima je prikazana u različitim razdobljima njezina života, od mlade nadvojvotkinje do carice.

U radu *Theresian Flags at the Croatian History Museum and their Iconographic Symbolism* (323-332) Mislava Barića prikazuje se ikonografska simbolika marijoterezijanskih zastava u u Zbirci zastava i zastavnih vrpca Hrvatskog povijesnog muzeja. Njihovu simboliku, dinastičke simbole, prikaze svetaca i beatificiranih kraljeva autor je analizirao na primjeru četiri zastave u kontekstu utjecaja baroka, prosvjetiteljstva, te ratnih sukoba u doba Marije Terezije.

Kristian Gotić analizira svjetski poznati srebrenjak, talir Marije Terezije u radu *The Thaler of Maria Theresa from 1780: Der Levantetaler* (333-342). Uz opći prikaz talira i početke njegove proizvodnje i upotrebe, autor se fokusira na upotrebu marijoterezijanskog talira. Izvrсна kakvoća i visoka estetska kvaliteta učinile su ovaj talir svjetski poznatim te se njime plaćalo na Levantu, Arapskom poluotoku i istočnoj Africi, a zbog svoje popularnosti bio je platežno sredstvo u nekim britanskim kolonijama i zemljama arapskog svijeta sve do druge polovice 20. st.

U radu *The Gypsy Baron (1885) as a musical monument remembering Maria Theresa? Facts, issues, controversies* (345-360) Anne G. Piotrowske prikazuje se kolektivno sjećanje austrijskog društva 19. stoljeća na Mariju Tereziju i njezino vrijeme preko operete *Ciganski barun* Johanna Straussa mlađeg iz 1885. godine. Autorica je prikazala refleksiju slike vremena i vladavine Marije Terezije u austro-ugarskom društvu u zadnjoj četvrtini 19. st. kroz sadržaj operete, prizivajući sjećanje na njezinu sjajnu vladavinu, a u službi tadašnje državne propagande o multinacionalnoj slozi.

Slijedi rubrika prikazi i recenzije u kojoj je prikazano sedam recentnih historiografskih izdanja te jedan znanstveni kolokvij (363-387). Na kraju broja u rubrici *In memoriam* objavljen je nekrolog preminulom akademiku Nenadu Vekariću (1955. – 2018.), kojeg je napisala Irena Benyovsky Latin (391-392).

Tihana Luetić